

ANTIČNA GRČIJA

STARI GRKI (gr. Heleni, lat. Graeci)

prostor: današnja Grčija, Peloponez, otoki v Egejskem in Jonskem morju, Z obala Male Azije, obale Jadranskega, Egejskega, Črnega morja, J Italija in Sicilija + kolonije

pokrajina: gola, slabo rodovitna, malo naravnih bogastev, razčlenjenost v obale (pristanišča)

kulturna dediščina: demokracija, vladavina, volitve, demokratična organizacija sodstva, gledališče, matematika, filozofija, arhitektura

PERODIZACIJA

- predhomerska Grčija (-2000 - -800)
- arhaična doba (-800 - -500)
- klasična doba (-500 - -323)
- helenistična doba (-323 - -30)

PRVE VIŠKE KULTURE

KRETSKA/MINOJSKA KULTURA (-2200) - Kreta

- vpliv egipčanskih kultur (papir, pisava, arhitektura, umetnost)
- -2000 prihod novih prebivalcev > staro kmetuje, novo trguje in dela v obrti > postavijo palače, okoli njih nastanejo mesta (palača Knosos > vladar Minos)
- družbena ureditev: sproščena
- velika vloga žensk
- trgovina po Sredozemlju
- pisava: linearna A pisava (nerazvozlana), linearna B pisava (razvozlana)
- propad: potresi/izbruhi vulkana, prihod mikenskih Grkov (prinesli so linearno B pisavo)

MIKENSKA KULTURA (-2000 - -1200) - Mikene

- s preseljevanje indoevropskih plemen s severa se izoblikujejo Ahajci
- na Peloponezu ustanovijo več mest in držav (voditelji: kralji)
- vrhunec razvoja: osvojitve Krete, prevzem njihove trgovine, ustanovitev kolonij
- družbena ureditev:
 - o kralj (absolutni vladar, največji posestnik)
 - o poveljniki vojske, plemstvo, nadzorniki (bazilevsi)
 - o delavci, obrtniki, ljudstvo
 - o sužnji
- kultura: linearna B pisava, mesta na vzpetinah (kraljeva palača, megaron in obzidje), upodabljanje spopadov, lovov, nasilja, postavljanje grobnic
- pomorska trgovina: izvoz keramike, uvoz rude
- propad: vdor Dorcev (-1150) > pred tem naj bi napadli Trojo (Iliada)

HOMERSKA GRČIJA (čas arhaične dobe)

NASELJEVANJE IN PRISELJEVANJE GRKOV

- Dorci prodrejo v mikensko državo, začne se temno obdobje (-12. - -8.stol.)
- temno obdobje: zamre trgovina, pozabi pisava, ukvarjanje s kmetijstvom, hiše iz gline namesto palač, žlahtne kovine zamenja železo
- obdobje treh plemen: Dorci, Jonci, Eolci

Dorska selitev

- selitev Dorcev: S Grčije (zaradi Ilirov) > J Grčije (Eolci, Jonci) > Peloponeški polotok (uničijo Mikence) > zavzamejo Kreto, J obalo Male Azije
- dorski polis: Šparta & Korint
- palač ne gradijo, pisava se pozabi

Eolci → prostor: Tesalija, Beocija > del se jih umakne na Lezbos, S obala Male Azije (Eolija)

Jonci → prostor: Atika, Evboja > umaknejo se na otoke v Egejskem morju in srednjo obalo Male Azije

Troja (-3000) → lega: SV Azija, hrib Hesarlik, strateška lega z obzidjem

Posledice selitev Dorcev, Joncev in Eolcev

- naseljenci pridejo v stik z Mezopotamci
- nastanek malih mestnih držav - **polis**

UREDITEV DRUŽBE

- o kralji (bazilevsi)
- o plemiške rodbine
- o poklici (zdravnik, pevec)

- o svobodnjaki-kmetje (sodelovanje na ljudskih skupščinah) in sužnji (brezpravni svobodnjaki)
 - o teti-berači (delavci brez pravic)
 - družine so »vodili« očetje
- GRŠKA POLIS** (=mala mestna državica)
- središče upravnega, političnega, verskega, pravosodnega življenja
 - začetek: temno obdobje
 - nastanek: odpor na vladavino kraljev, na vzpetinah (**akropole**)
 - živijo: kralji, plemiči, obrtniki, trgovci, kmetje

Nastanek polis

- različna plemena iz različnih časov
- učinkovitost male države
- gričevita pokrajina

Lastnosti polis

- majhne po površini in prebivalcih (izjemi: Šparta, Atene)
- vsaka polis svoja zaključena enota
- imenuje se po prebivalcih, ne po kraju
- velika razdrobljenost (razčlenjena pokrajina)

Pomen polis: o skupnih zadevah so odločali meščani sami, o njih so svobodno razpravljali

Upravljanje polis (političnih pravic nimajo sužnji, ženske in tujci)

- **kraljevina**: kralj (njihov pomen se manjša > aristokrati)
- **aristokracija**: visoko plemstvo (namesto kralja), aristokrate ogrožajo bogati meščani (razvoj trgovine)
- **oligarhija**: oligarhi (po poreklu aristokrati), ki so imeli več vpliva in bogastva kot drugi, oblast imajo bogate družine
- **tiranija**: tiran se povzpne s silo, velikokrat pride do uporov (tirani posprešujejo trgovino in obrt)
- **demokracija**: zagotavljanje enakih možnosti meščanom, odločanje državljanov z glasovanjem (Atene v -500 in -400)

Skupne stvari vseh polis

- grški bogovi, jezik, pisava, Homer, miti
- olimpijske igre (namenjene Zevsu, -776 prve OI)
- preročišče v Delfih (Pitijini odgovori - dvomljivi)

Stvari, v katerih so se polis razlikovale

- lokalni bogovi, narečja, gospodarstvo, izgled
- vojska (Atene pomorsko, Šparta kopensko)
- politična in družbena ureditev
- kultura (Atene kultura, Šparta vojska)
- zveze (peloponeška, atiško-deltska)
- vsaka je imela svojo zunanjo in politično samoupravo (**avtonomijo**), zunanje politično neodvisnost (**elefterija**), gospodarsko samozadosnost (**avtarkija**)

VELIKA GRŠKA KOLONIZACIJA (prva je bila selitev Dorcev, Joncev in Eolcev) → -800 - -600

Vzroki za kolonizacijo

- pomanjkanje rodovitne zemlje, kmetije so premajhne za preživljanje
- politične spremembe in tiranija
- trgovina (nadzorovanje trgovskih poti)
- socialni problemi, dogodivščine

Smeri kolonizacije

- Sredozemsko morje
- obale Črnega morja
- Jadransko morje

V 6. stoletju pr.n.št. se Perzijci širijo, Kartażani in Etruščani pa doživijo vzpon.

Posledice kolonizacije

- pospešek trgovskih stikov s Sredozemljem
- prenos grške kulture, oljk
- izobraženost sredozemskih ljudstev

- predstava o mestnem načinu življenju se prenese
- spremembe v Grčiji (stik z orientalskim blagom, naseljenci v kolonijah dobijo isto posest/pravice, pripadnost enemu grškemu narodu se širi)

ŠPARTA (-1000) – združitev samostojnih vasi → Dorci

- prostor: Lakonija na Peloponezu (tukaj tudi Dorci)
- vsak po svoje določa zakone
- panoga: kmetijstvo, poljedelstvo
- družbena ureditev (Likurg > kruti zakoni) → Velika retra:
 - o **2 kralja** (med vojno le en, mandat: 1 leto, poveljnika vojski, reševala javne probleme)
 - o **geruzija** (svet starešin: 28+kralja (modri 60-letni gospodje) > osnutki zakonov, iskanje kandidatov za kralje)
 - o **apela** (ljudska skupščina (špartiatii – 30-letni svobodni Dorci) > odločijo se o predlogih geruzije, glasujejo z vzklikanjem, nimajo zelo pomembne vloge)
 - o **eforat** / nadzorni svet (5 eforov – 1 leto, 1x v življenju, lahko odstavijo kralja in geruzijo)
- delitev prebivalstva
 - o **spartiatii** (čistokrvni Dorci – 9000 – vodijo državo, vojaška pripravljenost, pregled novorojenčkov, nadzirali denar, heloti so jim obdelovali zemljo)
 - o **perioiki** (svobodni obrtniki in trgovci – 5000, plačevali davke)
 - o podjarmljeni staroselci / **heloti** (državni sužnji, delajo na kmetijah za špartiate)

Sparta ima močno vojaško moč, ustanovijo **peloponeško zvezo** (podredijo si druge polis), Atene pa ustanovijo **atiško-deltsko zvezo**. Med zvezama potekajo vojne.

FALANGA

V Šparti se razvije nov način bojevanja – falanga – oboroženi **hopliti** v tesno stisnjeni vrsti

ATENE – združitev malih zaselkov na Atiki, posvečene boginji Ateni → Jonci

- izkoriščale so pristanišče Pirej, saj so tako dobile trgovsko pot z obzidjem (trgovina: marmor, ruda)
- panoga: trgovina in obrt
- politična ureditev
 - o **kralj** (bazilevs) – mandat: 10 let
 - o **areopag** (starešine izvolijo arhonte)
 - o **9 arhontov** (svobodni, bogati, grški moški nad 30 let, vsak za eno področje – »ministri«, vodilo vojsko, zakone, verske obrede)
 - o -- Solon: **svet 400** (potrjuje zakone)
 - o ----Klisten: **svet 500**

Atene so bile **aristokratska republika**. Državne službe niso bile plačane, vsak državljan pa je moral državno službo opravljati vsaj eno leto. Zaradi razslojevanja so se kmetje upirali, zato je bila republika ogrožena.

DRAKON

Prvi uredil zakone, ki so bili izjemno strogi, saj je bila za najmanjši prekršek zagrožena smrtna kazen.

SOLON – nihče ni bil zadovoljen, zato se umakne

Razdelitev prebivalstva na **štiri davčne razrede** > timokracija > lahko so bili v svetu 400

1. 500 mernikov žita
2. 400 mernikov žita
3. 300 mernikov žita
4. 200 mernikov žita - teti

*svet 400 = Atene > 4 file > 4 x 100 ljudi > svet 400

Prebivalstvo: polnopravni moški državljanji > ženske, otroci > sužnji

Gospodarske reforme

- omejitev velikosti posestva
- enotnost merskih uteži
- posaditev oliv in trte
- pospeševanje razvoja keramike

PLEJZISTRAT

Oblikujejo se tri politične stranke:

1. **poljanska** (ljudje z ravnine)
2. **obmorska** (ljudje z obale)
3. **gorjanska** (ljudje z gora) > Plejzistrat

Plejzistrat uvede tiranijo, dela v dobro Aten (kmete podpira z denarjem, zniža davke, omogočil ugodna posojila). Nasledita ga sina Hipija in Hiparh (sta še hujša tirana, ki končata v smrti). Nov vodilni politik je Klejsten.

KLEJSTEN

Tiranija se pozabi in se nikoli ne ponovi. Pojavi se antična demokracija (toda še vedno oligarhija), ki še ni popolnoma prava, pravice do volitev pa imajo vsi moški.

- svet 500
- uvede **ostrakizem = črepinjska sodba** > 1-2 x letno, na črepinje napišejo kdo bi lahko postal tiran in ga s 6000 glasovi izgnajo > družino vzame drug moški)

*svet 500 = Atene > 10 fil > 10 x 50 ljudi > svet 500

GRŠKO PERZIJSKE VOJNE

Perzijska država se je širila in zavzela Malo Azijo ter grške kolonije na tiste območju.

JONSKI UPOR

Ozemlje, ki so ga Perzijci osvojili so razdelili na dve satrapiji z dvema vodjama satrapoma (izgnani grški tirani). Jonski Grki so občutili podrejenost, zato so se začeli upirati, za pomoč pa so poklicali matično Grčijo, vendar jih Perzijci vseeno premagajo. Grška pomoč razjezi perzijskega kralja in napade Grčijo.

BITKE

1. **maratonska bitka** (-490, zmaga Grkov)

Perzijci neuspešno poskušajo osvojiti Grčijo (vodja: *Mardonij*) > nov perzijski pohod (vodja *Darej I.*), Grki jih prisilijo, da se umaknejo (s falango) > Perzijci gredo po morju proti Atenam > sel Fidipid, teče proti Atenam sporočiti nevarnost in zmago

*Oblikujeta se pomorska (*Temistokles*) in kopenska (*Aristid*) vojska. Aristida izgnajo s črepinjsko sodbo, zato pomorska vojska zmaga. Zaradi perzijske nevarnosti se 30 mest po vodstvom Šparte združi v vsehelensko zvezo.

2. **Termopile** (-480, grški poraz)

Dareja I. zamenja *Kserks* in izvede se napad na Grčijo (vodja *Leonid*), ki pa je neuspešen. Do zmage pride z izdajo Grka *Efialta*. Perzijci vdrejo v Atiko in jo povsem opustošijo.

3. **bitka pri Salamini** (-480, pomorska zmaga Grkov)

Z zvijačo Grki (vodja: *Temistokles*) Perzijce zvabijo do otoka Salamini in jih nato premagajo (z manjšimi ladjami).

4. **bitka pri Plataji** (-479, kopenska zmaga Grkov)

Perzijska vojska po premoru zopet napade Grčijo, vendar Grčija (vodja: *Pavzani*) zopet zmaga.

VZROKI IN POSLEDICE GRŠKIH VOJN

- grška vojna porazi perzijsko, zaradi boljše opremljenosti (Grki: sulice, Perzijci: loki) in poznavanja terena
- perzijski vojak se je boril za despotskega kralja in državo > patriotizem = domoljubje
- po perzijskem neuspehu so končali z napadi, ker je bila Grčija obrobna država

ZLATA DOBA ATEN (po grško-perzijskih vojnah)

Po grško-perzijskih vojnah se v Atenah in Šparti pojavi grška demokracija. Po teh vojnah Atene ustanovijo **atiško-deltsko zvezo** (jonska mesta v Mali Aziji, mesta ob Egejskem morju in v Helespontu) s sedežem v **Delosu**. Sprva le zaradi perzijske nevarnosti, kasneje Atene pridobijo popoln nadzor nad svojimi članicami.

Vojaška in gospodarska prevlada je Atenah omogočila razvoj demokratičnih institucij[1], vse so vodili izžrebani državljani. Javne službe so bile na pobudo Periklesa plačane z dnevnici, delal pa si lahko le eno leto zapored.

[1] Ljudski zbor / **eklezija**: odločali so se z dviganje rok, sprejemali so zakone, služba strategov, nekateri so bili demagogi

*Demagogija - prepričevanje nekoga v nekaj z lažnimi obljubami, ki jih na koncu ne uresničiš
svet 500 / **bule**: priprava dnevnega reda in vodenje sej, predsednik bule vodi zborovanja
ljudsko sodišče / **helieja**: porotna sodišča, kjer so se državljani lahko pritožili

POZITIVNE STRANI ATENSKA DEMOKRACIJE

- Zakonodajni organ je ljudska skupščina
- Vsak državljan (moški) eno leto upravlja državniške službe
- Dnevnice - udeležba je plačana

NEGATIVNE STRANI ATENSKE DEMOKRACIJE

- Iz političnega življenja so bile v celoti odrinjene ženske in sužnji
- Veliko moč imajo demagogi; zakoni se zelo hitro menjajo
- Za demokracijo so potrebovali denar, ki so ga nedovoljeno jemali iz blagajne Delsko-atiške zveze

PERIKLES

Nova družbena ureditev:

- o **9 arhontov**
- o **9 strategov** (pomagali kralju pri vodenju države > po odstavi kralja, so bili uprava)
- o **9 areopagov**
- o **svet 500**
- o **ljudska skupščina** (svobodni polnoletni moški, plačane imajo dnevnice)

PELOPONEŠKA VOJNA (po perzijskih vojnah dva tabora > peloponeška & atiško-deltska zveza)

Peloponeška zveza je bila bolj močna na kopnem, atiško-deltska pa na morju.

Špartanci po kopnem vdrejo v Atiko > Atenci se jim izogibajo na morje > Atene ostanejo brez voditelja zaradi kuge > premirje, Nikijev mir > premirja se ne držijo, napadi se začnejo > Atene so premagane

Zaton grških polis: Šparta v vojni zmagaja, vendar nima denarja, da bi popravila škodo; glavno vlogo prevzamejo Tebe, ki premagajo Šparto.

RIMSKI IMPERIJ

APENINSKI POLOTOK PRED NASTANKOM RIMA (Antična Grčija)

prostor: Sicilija, Sardinija, Korzika, Istra, Slovenija (Apeninski polotok)

prebivalstvo: Grki (J Italije, Sicilija), Etruščani (reki Arno in Tiber, Apenini), Kartażani (Z Sicilija) + italška plemena (Umbrijci, Sabinci, Samniti, Latinci, Oski, Lukanci,...) iz osrednjega dela polotoka

GRKI (J Italija, Sicilija)

- ustanovili mnogo mest
- grška kolonizacija se je pri novih osvajanjih spopadla z interesi Katažanov in Rimljanov
- Sicilija se obdrži, Velika Grčija pa začne propadati (vojne med kolonijami, malarija)
- ostali pomembni koloniji: Tarent, Kume

ETRUŠČANI (gr. Tireni, rim. Tuski) – SV Apeninskega polotoka, središče Toskana

- **Toskana**: obdelovalna zemlja, gozdovi, rude, sol
- panoge: kmetijstvo
- kovaštvo/zlatarstvo, trgovina, pomorstvo
- niso ustvarili velike države, temveč več malih; mestne naselbine/metropole, hčerinska mesta, kolonije, vaška naselja
- rodovna ureditev > monarhija > aristokratska oblika vladanja
 - vplivali so na Rimljane z religijo, umetnostjo, arhitekturo, pisavo, zabavo, simboli oblasti; Rimljani so od njih prevzeli način gradnje cest in zidanje oboka; na podlagi njihovih vrst bojev so Rimljani razvili gladiatorske igre
- verstvo: mnogoboštvo
- umetnost: vazna, freske, oblikovanje kamna, gline in brona, nagrobna plastika
- arhitektura: pravokotna tlorisna zasnova (temelj rimske kanalizacije in vodovodov)
- od Grkov so prevzeli pisavo in jo razširili
- kraljevo izvršilno in sodno oblast je imel **fascis**; znamenje moči je bil **triumf** – slavnostni prihod zmagovitega vojskovodje

NASTANEK IN RAZVOJ RIMA

- prvo naselje na južnem bregu Tibere, so postavili Latini
- Rim naj bi ustanovili **-753**
- kraljestvski Rim
 - o zgradbe: kamnite/opečnate hiše, forum (središče mesta), svetišča, obzidje, pokopališča (nekropole), sistemi odvajanja vode
- republikanski Rim
 - o gradnja templjev, mesto je bilo neurejeno > gradbeni razcvet po vojni s Katežani
- cesarski Rim
 - o demografska eksplozija, urejenost in razdelitev mesta na 14 regij

DRUŽBENA IN DRŽAVNA UREDITEV

- **rod/gens** (družine/familije) > **kurije** (potrjevanje kraljev, zakonov, urejanje verskih zadev) > **plemena/tribus**
 - o 2 **konzula** (mandat 1 leto) – upravne, sodne, vojaške funkcije
 - o **Senat** – 300 starešin – zunanja politika, finance → potomci: patriciji; svobodni kmetje so plebejci
 - o 3 **tribusi** – vsak pošlje 100 starešin

Magistratura (ker se je Rim širil, je bilo čedalje več uradov):

- **Cenzorji** – preverjali, kaj se je pisalo o državi
- **Edili** – kontrolirali obnašanje ljudi
- **Kvestorji** – skrbijo, da so vsi davki (tributi) pobrani
- **Pretorji** – sodstvo

Prebivalci:

- **Patriciji** – bogati na račun zemlje, vodijo državo, živijo znotraj obzidja
- **Plebejci** – kmetje, trgovci, obrtniki, živijo zunaj obzidja, svobodni
- **Sužnji** – nimajo nikakršnih pravic

Boj plebejcev za enakopravnost:

- o plebejci dobijo ljudske varuhe, dobijo pravico veta (reči zakonu ne) -> sodelujejo pri odločitvah patricijev
- o zapis zakonov in objava na forumu

- o poroke med patriciji in plebejci dovoljene
- o en konzul je plebejec -> enakopravnost

*Kaj se zgodi? Nekateri patriciji obubožajo, nekateri plebejci obogatijo - novi bogati na račun trgovine (najprej nobili, potem vitezi) > vedno vladajo bogati

Revolucionarno obdobje

- malo bogatih in veliko revnih; kmetje so velika posestva/**latifundije** prodali veleposestnikom, propadli kmetje pa so se pridružili brezdelnemu meščanstvu/**proletariatu**
- s plemstvom so tekmovali vitezi; naklonjenost ljubezni so pridobili s politiko "kruha in iger" - brezplačno žito, olje, prirejanje iger

Tiberij Grakh

- magistrati in senatorji pozabijo na volivce > zavzame se za razmere množic
- zemljiški zakon > posesti bi poenotil in presežek dal revežem

Gaj Grakh (brat Tiberija)

- znižal cene žita (osnovno živilo)
- zakon o ustanavljanju kolonij (izseljevanje brezposelnih v province)

Nastanek dve strank: **optimati** (plemstvo, senatorji) in **populari** (ljudska stranka, za ljudi)

DVIG VOJAŠKIH POVELJNIKOV

- družbeni nemiri so slabili državo
- konzul postane Gaj Marij (z reformami vojaško uspe, vendar krši načelo, da ne smeš biti izvoljen zaporedoma) > vojaki so bili z njim zadovoljni in so mu sledili
- Lucij Kornelij Sula (vodja optimatov, uporabil vojsko za doseg političnega cilja, diktator, uvedel aristokratsko upravo - proti popularom)

REPUBLIKA → CESARSTVO

PROPADANJE REPUBLIKANSKIH INSTITUCIJ

- največji upor sužnjev (pod Spartakovim vodstvom sužnji in gladiatorji pobegnejo, vendar jih zatrejo)
- Gnej Pompej Veliki - zatre upor, osvoji del Male Azije
- Gaj Julij Cezar - postopno pridobival pomembne položaje
- **prvi triumvirat** - Gnej Pompej Veliki, Mark Licinij Kras, Gaj Julij Cezar (med seboj so se podprali, na oblast jih je dvignilo ljudstvo)

GALSKE VOJNE

- Gaj je postal konzul, s tem je utrjeval svojo moč > triumviri so si razdelili posamezne dele države: Gaj - Galija, Pompej - Hispanija, Kras - Sirija

CEZARJEVA DIKTATURA

- Gaj Julij Cezar je bil po svojih zmagah junak > postane vladar celotnega Sredozemlja > ubijejo ga iz zarote

OKTAVIJEV PREVZEM OBLASTI

- Gaj nasledi Gaja Oktavija, posvojenca
- **2. triumvirat**: Gaj Oktavij, Mark Antonij, Mark Lepid > prevzamejo nadzor nad celotnim imperijom (bitka pri Filipih)
- v bitki pri Akciju Oktavij premaga Kleopatro in Egipt je njegov > edini vladar velikega rimskega imperija

Principat - prvi med enakimi; **Dominat** - glavni in bog

Pax romana - Rimski mir

To je obdobje, ko je rimska država mirovala oz. ni bila napadana (izjema so vojne ob meji).

Državljeni so se tako lahko osredotočili na umetnost, trgovino, kulturo literaturo, izobrazbo,...

Deli in vladaj

Razdelitev rimskega področja na federate, kolonije in municipije. Zaradi razlik med njimi se sprejo in se zato ne povežejo v upore proti Rimu.

ŠIRITEV RIMA (najprej Apeninski polotok, potem Sicilijo) - **punske vojne** - med Rimom in Katargino:

- 1. punska vojna - z ladjevjem po morju zmagajo Rimljani, Karatžani se umaknejo s Sicilije
- 2. punska vojna - Hanibalov pohod iz Hispanije čez Alpe; Hispanije postane nova rimska provinca
- 3. punska vojna - Rimljani dokončno uničijo mesto in Afrika postane nova rimska provinca
- Posledice:

- o Rimljani dobijo zahodno ozemlje

RIMSKI PROSTOR:

- Provinca Makedonija, Provinca Ahija, Provinca Sirija (v Mezopotamiji), Obrobje Sredozemskega morja, Provinca Galija, Provinca Hispania
 - o Rim nima enakih pravil za vse province
 - o **Province** - velike upravne enote, prebivalci imajo status državljanov
 - o **Kolonije** - manjše upravne enote, prebivalci imajo status državljanov
 - o **Municipiji** - prebivalci imajo status poldržavljanov, ne morejo biti uradniki, vse morajo urediti s pogodbami z Rimom
 - o **Federati** - zavezniki, za Rim opravljajo posebne služne (čuvajo prelaz, ipd.)